

HRVATSKI PLANINAR

GLASILO HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA

BROJ 2.

VELJAČA 1931.

GOD. XXVII.

Dr. I. KRAJAČ:

JASTREBARSKO

SA JUŽNOG VELEBITA

II. Velika Paklenica

1. Dolina Gornje Velike Paklenice. Sa puta prema Močilima krenuli smo desno te smo se počeli spuštati u dolinu Gornje Velike Paklenice. Puta nismo poznavali, a na karti nije označen, pa smo lijevim obronkom doline išli kroz šumu u smjeru prema dolini nastojeći da se ne udaljujemo sa samog obronka; ali se nismo smjeli spustiti k dolinskom potoku radi teške prohodnosti potočnog korita. Silazili smo dakle vrlo lijepom šumom prilično nisko na lijevom obrežju potoka Vel. Paklenice, kojega kroz šumu nismo vidjeli. Pred konac doline, gdje se počinju otvarati obronci prema Buljmi i Brezimenjači, spustisemo se k samoj vodi i nastavivši put uz vodu s lijeve strane stigosmo do kuća Parića pred velikim zavojem Vel. Paklenice prema moru.

Idući ovom dolinom kroz bujnu visoku šumu putem, koji bi se morao popraviti i uredno markirati — sa laganim spuštanjem — bio sam iznenaden u nas na žalost nepoznatim i neizrabljениm prirodnim ljepotama ove doline. Ne samo da je šuma vanredna, nego duboko usječena dosta duga dolina ne pozna sunčane vrućine u šumi. Kad smo se približili potoku, postao je sam dolinski krajobraz jošte interesantnijim i ljepšim. Velika Paklenica u gornjem dijelu teče vazda kao jaki potok brzica, koja se baca, pjeni i šumi u divljem kamenom koritu preko, ispod, mimo, uz i nad ogromnim kamenim blokovima, koji su u koritu slikovito i divlje razbacani. Tu ima izgled pravog visokošumskog alpinskog divljeg potoka prvostepene slikovitosti i ljepote, kao da je u dalekoj i visokoj gorskoj osamljenosti, te gledajući ju ovdje ne bi nikad vjerovao da se sve to nalazi u aps. visini tek od kojih 630 do 700 m nad morem. Neobična igra prirode ovdje je ljepotu visokih Alpa prenijela i sakrila u dolinu u samo zaleđe mora (10—12 km puta). Za ljubitelje gorskih scenerija sa vodom, za ljubitelje detalja igre gorske vode i kamena, za estete i fotografije krajobraza ima ovdje na pretek jošte posve nepoznatih detalja. Šteta je vječna, što se šuma siječe — čini se

bez mnogo reda — tako da se ubija prirodna ljepota i estetika kraja. Hitna je potreba i sa stanovišta šumarskih interesa, a pogotovo sa turističkog i estetskog stanovišta, a i s razloga ekonomskog interesa pučanstva, da se ova jedinstvena i prelijepa dolina ne ogoli uludo, nego da se potrebe pučanstva na drvu racionalno namiruju tako, kako se ne će onemogućiti i oštetići buduća sigurna turistička eksploatacija kraja.

Tako je sa samim dolinskim tlom. Međutim to je samo dio ljepote. Okvir ove doline i ove šume je upravo veličanstven. Dolina Gornje Velike Paklenice leži duboko uvaljena među strme bočine, i to: sa južne strane kose Crnog Vrha (najviši vrh 1115 m aps. vis.) i Klimente (969 m), a sa sjeverne strane je rubi divlje rastrgnani najviši hrbat Južnog Velebita. Tako ju sa sjevera zatvara stijenje u aps. visini od oko 1700 m, dakle stijenje, koje nadvisuje dolinsko tlo za 1000—1100 m rel. vis. To je napose stijenje Babina Kuka, Vaganskog Vrha, Crljenog Kuka, Hrapavog Kuka i Tadine Glavice. Sa zapada ju zatvara hrbat Golića (najviša točka 1266 m aps. vis.), koji ju dijeli od visoke kotline Velikog Rujna.

Varijacija pogleda za oko je osebujna i velika u pogledu i sadržaja i boja, kad se gleda iz same doline. Južno pobočje je gustom šumom osumljeno, a šumu kruni golo stijenje Crnog Vrha i Klimente, što toj kosi daje izgled znatno više kose nego što uistinu jest. Sa sjevera visi nad dolinom golemo stijenje i kamene glavice, pod tim strma gorska pobočja obrasla niskom vegetacijom a mjestimice i šumom, a jošte niže pod tim pitomi pašnjaci i plodno zemljište. U dolini živa nepresušna voda brzica, koja se o suncu zrcali, prska i pjeni igrajući u svim bojama sakrivena u dubokoj tihoj gustoj šumi. Ovo čudo od prirodnih kontrasta i divljesti, izmirenih u harmoniji doline, šume i vode, a u neposrednom zaledu mora i strašne kamene provalije Velike Paklenice istovremeno je i najveća i najduža longitudinalna dolina čitavog Velebita sa scenerijom i utiskom visoke alpinske doline prvog reda i po svojoj ljepoti i po divljesti okvira i po dubokoj osami i harmoničnoj smirenosti cijele slike uz pomoć duboke šume, pitomog plodnog zemljišta i vode. Prispodbavljući ovu dolinu sa poznatim alpinskim dolinama manjih razmjera dolazim do zaključka, da ni za jednom ne zaostaje, a natkriljuje ih po svom položaju neposredno u zaledu mora, po množini, po suprotnosti, a ipak harmoniji detalja, boja, a pogotovo time, što u relativno niskom terenu daje sve utiske visoke alpinske veličajnosti.

Ova relativno visoka, po svojim karakteristikama gorska dolina je i po ljetu ugodna i nije topla, a čini se da je zaštićena od vjetrova. Igra svjetla i sunca je lijepa. Jutarnje sunce svježinom

ispunja dolinu, a zadnje večernje rumenilom ljubi Crljeni Kuk i njegove kamene susjede. Sama po sebi vanredno lijepa gorska dolina dobiva jošte veću važnost, što može da služi uporištem za relativno velike planinarske i penjačke ture u golemom južnom stijenu tog dijela Velebita.

Nije čudo, što je ovdje propjevao Petar Zoranić, kada je ovo video i odlučio da u prvoj trećini šesnaestog stoljeća piše svoje »Planine«.

Gornja Vel. Paklenica, osobito njen najniži dio, može da služi planinskim ljetovalištem uz more i planinarskim uporištem à la Kamnička Bistrica ili Aljažev Dom. Od prirode su svi preduvjeti za to dani. Potrebna je samo turistička organizacija takove eksploracije i na prvom mjestu dobra i brza pomorska prometna veza sa Starigradom pod Južnim Velebitom, odnosno za auto sposobna cesta od stanice Medak do Buljme.

Kod kuća Parića smo počinuli, jeli, pili vode iz izvora i razgovarali sa Ivanom Parićem Franjinom, koji se je tužio kako malo turista ovamo, u ovaj lijepi kraj, dolazi, a jedini, koji uopće dolaze, jesu iz Zagreba.

Gornja dolina Vel. Paklenice ima svoju pučku priču u vezi sa nestankom divokoza u ovom području. Ivanu Pariću Franjinu iz Vel. Paklenice pripovijedao je njegov djed, da je pred 23 god. (od god. 1928. unatrag) poginula zadnja divokoza u ovom području. Nikola Jović iz Starigrada bio je u lovnu u Rapavcu (Hrapavi Kuk). Došla mu pod pušku divokoza, i on ju je ubio. Kada puška puče, začuje on u stijenama Rapavca glas: »Mande, Mande ubi moju Prćijašicu.« (Prćija = miraz). Jović se tako uplašio, da je odmah obolio i jedva jedvice kući došao, a umr'o je, vukući se bolestan od toga časa, baš na godišnjicu isti dan, kada je ubio zadnju divokozu. Isti nam je Parić pripovijedao, da u stijenu Crljenog Kuka puca u jesen i u proljeće kao da top gruva. Očito se od leda razmaknuto stijenje ruši i namješta.

2. Srednja Vel. Paklenica. Kako je bilo pred mrak, oprostimo se sa Parićem pa nastavimo silaz mimo Dujma Kneževića prema Starigradu. Videći bivše šumarsko sklonište bez krova na glavnom zavodu Velike Paklenice kao na malom otočiću, a u središtu prekrasne okolice pred strašnim stijenjem provalije donje Velike Paklenice — požalismo, što je zapušteno, što ne služi turistima i što ga nitko nije popravio.

Idemo bivšom cestom, koja je vodila kroz Veliku Paklenicu do ovog napuštenog šumarskog skloništa. Okolica počinje mijenjati svoje lice. Dolina se suzuje, stijenje s obje strane sutjeske se približuje, potoka Velike Paklenice doskora nestaje u pijesku (ljeti).

Draga ima sličnosti sa donjom Senjskom Dragom samo u znatno većim dimenzijama. Na pobočjima sutjeske ima šumice i drvlja, što povećava život i čar. Prema jugu čini se da sutjesku zatvara svojom sjevernom stijenom strašni okomiti masivni Anić Kuk, kojega se sjeverna stijena oko 500 m rel. vis. gotovo okomito diže iz dna sutjeske Vel. Paklenice. Pred njim na silazu niz sutjesku na lijevo preko njenog korita nalazi se spilja, kojoj je otvor zidom umjetno prezidan, a ostavljen je samo mali otvor za ulaz. Komadić historije. U blizini je lijepo vrelce.

Radi jednostavnosti i sigurnosti identifikacije predlažem da se ovaj dio Vel. Paklenice od bivšeg šumarskog skloništa do sjeverne stijene Anić Kuka naziva u planinarskoj literaturi: Srednja Velika Paklenica. U naravi čini faktično odjeliti krajobraz za sebe. Dužina tog dijela Vel. Paklenice ne će iznositi preko $4\frac{1}{2}$ —5 km. Time je dana i u imenu razlika od Gornje Vel. Paklenice i Donje.

Dan je počeo da ide kraju. Već kod Anić Kuka nam je počeo da sumrak pada i da svojim velom zastire detalje strašnih stijena.

3. Donja Velika Paklenica. Od Anić Kuka ulazimo u najniži i najstrašniji dio Vel. Paklenice, t. j. u Donju Vel. Paklenicu. Okomito stijenje s obje strane sutjeske se potpuno međusobno približuje. O kakvoj vegetaciji ni govora. Iz večernje tmine u sutjeski vidi se samo uski dugoljasti komadić svjetlijeg neba prema moru. Arhitektura zemlje postaje divlja i strašna pogotovo nama onako izmorenima i u sumraku. Od Anić Kuka počinje nagli strmi silaz po strašnim gromadama kamenja. Sa Anić Kuka survali su se u dubinu Vel. Paklenice monolitni tornjevi kao bregovi. Mimo njih vodi u punom sumraku put, kojim sada noću valja oprezno ići. Po danu pravi ova partija silan utisak, a sada u poluprozirnoj noći sve je bilo pojačano. Tamne sjene u dubini crnije su i strašnije; sunovratne litice dublje i više; dubine neprozirne, crne i sablasne. Tko baš želi da doživi pojačani utisak strahote sutjeske Vel. Paklenice, taj mora da ju u dubokom sumraku pređe, kad jošte vidi konture i siluete a više ne vidi detalja. Svaka udubina zijeva tada na nj kao crna paklena vrata, a on se mora oprezno, lagano, mirno i trijezno kroz to pravlačiti i spuštati. Niže ispod Anić Kuka zemlja se opet malo smirila. Stijene ostaju okomite, sutjeska uska, ali tlo joj se je izravnalo. Cesta, koju je uz Anić Kuk voda razorila te stijenama i kamenjem zatrpana, opet se pojavljuje. Hod je olakšan. Za nas ovako umorne postaje beskrajan. Strpljivo idemo upalivši svijeću u svjetiljci, korak za korakom, izmoreni, po malo počivamo i čekamo kao čas oslobođenja, kada ćemo iz stijenja izići.

Prema tome dakle cijela dolina Velike Paklenice geografski i po svojim oblicima ima tri glavna izražaja: veliku pravu gorsku dolinu sa šumom i vodom u svom gornjem dijelu, kršku dragu sa vegetacijom u svom srednjem dijelu i usku duboku kršku sutjesku u svom donjem dijelu. Od svog najvišeg gornjeg dijela idući prema donjem ona se dakle postojano suzuje. Pri tom su u njoj dva izričita pola, koji su do tipičnosti razvili formaciju Velike Paklenice. Prvi je njen istočni pol: t. j. tipična po izgledu visoka alpska uzdužna dolina u Hrv. Kršu, a drugi je njen pol južni: t. j. tipična do veličajnosti razvita uska krška sutjeska Hrv. Krša. Najveću koncentriranost oblika postiže sama sutjeska u svom sjevernom dijelu t. j. uz Anić Kuk. Tu je najuža, najstrmija, stijenje je najokomitije i tlo najvrletnije a razbacane kamene gromade najveće i utisak u tom pravcu najjači.

Srednji dio Vel. Paklenice je prelazni dio između te dvije ekstremne tipične formacije. Sve troje sačinjava jedinstveni kraj od vrlo visoke turističke i alpinističke važnosti sa vanredno mnogo stvarnog sadržaja, varijacije oblika i boja. Čar kraja povećavaju brojne spilje sa lijepim oblicima i sa vodom, što se u tom području nalaze. Od njih su do danas pobliže poznate i istražene: Manita Peć, Veli Sklop, Jama Vodarica, a ima ih neistraženih u višim ili teže pristupačnim zonama. Sigurno je, da je Vel. Paklenica jedina krška sutjeska te veličine ne samo u Hrv. Kršu, nego po svoj prilici i u čitavom Dinarskom gorskem sklopu barem u blizini mora, a isto tako da je jedina uzdužna dolina te ljepote u istom području u blizini mora.

Mrak je međutim potpuno pao. Konačno se sutjeska nešto proširuje i mi smo u blizini zaselka Marasovića. Ovaj najuži dio donje Vel. Paklenice dug je oko 2.5 km.

Izišavši između stijena otvorila nam se čistina prema moru a nasuprot nama crveno svjetlo lučkog svjetionika od Vinjerca preko Hrv. Podgorskog kanala. Kako je bio potpuni mrak, nismo se odmah snašli pa smo koracali ravno dalje uz — ovdje plitko — bujičino korito Vel. Paklenice u ravnici, umjesto da smo krenuli odmah desno u Marasoviće prema luci Starigrada, gdje je bio usidren moj motorni čamac. Imali smo jošte najviše nepotpuna 2 km hoda. Međutim kako smo bili okrenuti ravno prema obali, opazili smo tek naknadno da smo zašli, kada smo već bili blizu obalnog puta. I sada hajde u tmini niz vrtove i kroz vrtove, dok smo se dohvatali obalnog puta, koji vodi u Seline, i tada smo krenuli u zapadnom pravcu prema Starigradu. Na motorni čamac stigli smo blizu 10 sati noću. Već su svi spavali. Večerali smo i legli na počinak. Toga dana smo

hodali mnogo. Ne odbivši počivanja sveukupno od prije 5 u jutro pa do 10 sati u noći. Čamac je sutradan u 4 sata u jutru krenuo, a mi smo ustali, kada je već bio kod Karlobaga.

Potpuno je pravo imao kulturni predratni šef šumske uprave u Zadru, kada je iz Starigrada sagradio kolnu cestu kroz Veliku Paklenicu do bivšeg šumarskog skloništa. Cesta je na žalost danas zapuštena, djelomice porušena i od bujičinog kamenja zatrpana. Međutim oblici tla čitave Vel. Paklenice, pa blizina i oblici stijena najvišeg hrpta Velebitskog, zatim vidici odozgo i ljepote i turistička važnost (ljetovanje, ishodišta za ture) gornje doline Velike Paklenice imperativno traže, da se ponovno uspostavi za autopromet sposobna cesta, koja će iz Starigrada voditi kroz sutjesku Velike Paklenice mimo Anić Kuka i mimo kuća Dujme Kneževića i Parića u dolinu gornje Velike Paklenice do mjesta, odakle je lijepi vidik na cijelu dolinu i na čitav vjenac vrhova, koji ju okružuju, a gdje bi se podiglo prenoćište sa gostionom. Potreba toga nastaje u času, kada se želi započeti turistički i alpinistički eksplorirati do danas turistički neizrabljene osobite odlike ovog kraja. Taj je čas nastupio, čim se u sezoni organizuju izleti turista iz Hrvatskog Primorja i njegovog otočja parobrodima ili motornim čamcima u područje Starigrada pod Južnim Velebitom (eventualno s kombinacijom: Obrovac) ili kada se izgradi za autopromet sposobna cesta: Karlobag—Maslenica. Cesta kroz Veliku Paklenicu je glavna arterija za čitavo domaće pučanstvo od Tribnja do u Bukovicu južno od Obrovca s obzirom na prelaz u Liku radi prodaje ili zamjene produkata te radi snabdjevanja pučanstva drvom kao i radi paše za blago na zelenom hrptu Južnog Velebita.

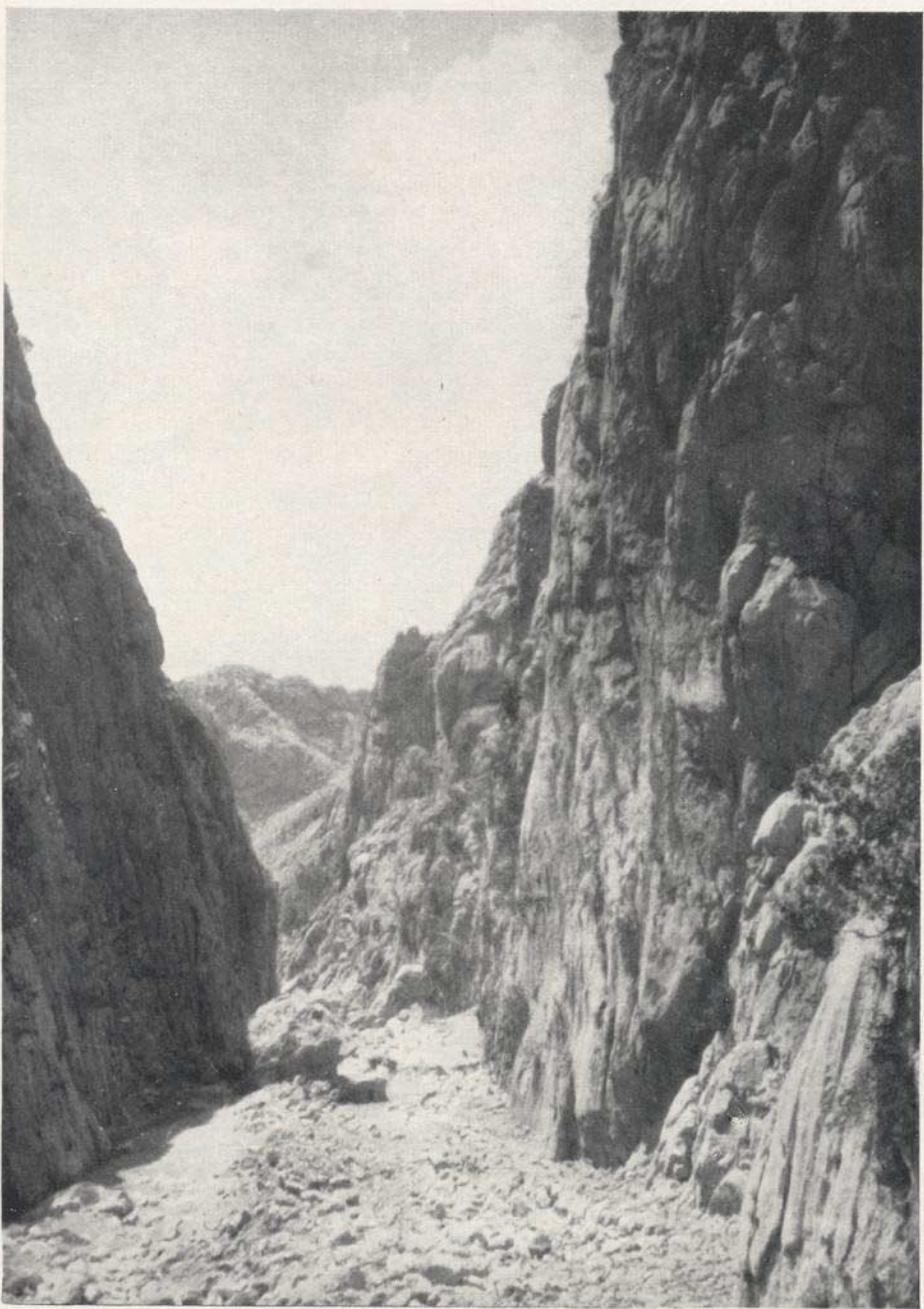
DR. J. POLJAK:

ZAGREB

D U R M I T O R

Od Krstaca preko Pišća do Todorova Dola.

Jaka studen, koja je zavladala pred zoru, istjerala nas je iz šatora do ognjišta, na kojem je buktila jaka vatrica dajući neki posebni kolorit boja smiješanih od modrikaste jutarnje maglice i plamenog sjaja jake vatre. Zgurili smo se tako oko vatre grijući se i čekajući, da se nešto jače razdani, a uz to da se skuha kava i čaj, pa da poslije zajutarka krenemo dalje. Uto je već počelo i sunce da bojadiše vrhunce planina uz rijeku Pivu grimiznom bojom, što je značilo da se već dobrano uzzdiglo i da prelazi preko Pivskih pla-

JUŽNI VELEBIT: DOLNJA VELIKA PAKLENICA

Foto: dr. I. Krajač

nina. Skupismo karavanu i zaputismo se od malenog mjestanca Krsatac a Pivske Župe u pravcu sjeveroistočnom dolinom Rijeke za ranog i krasnog srpanjskog jutra. Ostavismo romantične i slikovite predjele bistre i azurne Pive pa zadjosmo u pitomu dolinu Rijeke. Početni je uspon strm, no kasnije nešto položitiji sve tamo do pod Pirni Do; dolinske su strane strmo odlomljene, a dolinsko dno pokrito bujnom florom i rijetkom visokom bukovom šumom. U prvoj se polovici doline ističe na njenoj desnoj strani prostor, koji je prepun lijepih žutih cvjetova divizme, koje su tu izrasle u tolikoj množini, kao da su rukom sađene. Kako je cijela dolina izgrađena u vapnenačkom kamenju, posve je razumljivo, da u njoj vlada velika oskudica vode, koje tek nalazimo u Pirnom Dolu. Dolina Rijeke zapravo je dolina bujice, kojom voda protječe samo za jakih oborina, pa stoga i nema pravog riječnog karaktera. U njenom vrhu na desnoj strani nalazimo množinu kamenitih balvana, koji su odlomljeni od desne dolinske strane, što je razlogom, da je dolina u tom dijelu gotovo neprohodna. Tu je zapravo početak doline, jer se iznad nje uzdiže vapnenačka stepenica visoka kojih 8—10 m zvana Suntulija, koja dijeli dolinu Rijeke od više ležećeg Pirnog Dola. I baš pred neposrednom blizinom Suntulije račvaju se putovi, koji dolaze od Pive dolinom Rijeke, jedan vodi prema istoku na Pirni Do, a drugi prema sjeveru prema Pišću. Mi se zaputismo ovim potonjim, koji prolazi 400 m visokim liticama desnom dolinskem stranom Rijeke, a koji je narod radi velike strmenitosti prozvao Lakt. Doskora doista i očutismo da se penjemo uz lakat, jer unatoč što je put vanredno dobro izveden, jer je služio za vrijeme rata vojsci, ipak je uspon dosta naporan i težak, jer nas nemilice cijelim putem pali srpanjsko sunce, budući da je cio taj kraj obrastao samo niskom šumom, koja putniku ne pruža nikakva hlada. Uspesmo se iznad regije te niske šume u visinu od kojih 1.000 m, gdje nalazimo samo po gdjekoji grmečak, kako se izdiže iznad bujnih trava i šarenog cvijeća, a odakle nam je pukao prekrasan vidik prema sjeverozapadu na gorsku skupinu Maglić—Volujak—Bioče, na zapad na visoravan oko Goranskog, a prema istoku na Pirni Do. »Sunce božje vraški žeže«, pjeva naš neumrli Šenoa, a vodi ni traga u onom pustom vapnencu, pa naš suputnik i starina da umre od žeđe. Ta već mu se i jezik prilijepio o nepce, pa ne može dalje ni koraka. Sreća htjede, da je dr. B. odjašio na svome Zekanu sa Milovanom našim kiridžjom naprijed, gdje su uz put naišli na vodu, pa je po Milovanu poslao vode, koju je naš starina na dušak iskapio i tako okrijepljen nastavio još onih 200 m uspona. Konačno negdje iza podneva stupismo ipak na glavu Laktu, a time ujedno i na prostranu visoravan Pivske Planine. Svi smo odahnuli,

svi su postali nekud veseliji, što više i naši konji postali su življi i objesniji, a kako i ne bi? Punih pet sati stupali smo po tvrdom kamenu i žarkom suncu, a sada dođosmo na mekani i baršunasti travnati sag, koji ne samo da je bio ugodan za noge, nego nam je osobito ugodan bio za oči, koje su postale već posve umorne koliko od blještanja bijelih vapnenačkih stijena, toliko od titranja zračne topline, koja je svom snagom na podnevnom srpanjskom suncu izbijala iz zagrijanog kamenja.

Tako hodajući po mekanoj travi dođosmo izravno na visoravan, koja je unaokolo zaokružena što ošumljenim, što neošumljenim brdinama, i upravismo naš put u pravcu prema mjestu Pišću. Prema našoj karti izgleda Pišće dosta veliko, no na naše najveće zauđenje selu nigdje ni traga niti glasa, tek prilično daleko od nas u pravcu sjevernom vidimo na horizontu jednu kućicu s drvenim krovom. Što to znači? Da nismo možda uzeli krivi smjer? Uto banuše pred nas dva Crnogoraca, pa nakon što se međusobno pozdravismo običajnim crnogorskim pozdravom »Dobra Vi sreća«, zapitasmo ih, gdje je mjesto Pišće? Pa eno tamo, brate, gdje je ona kućica s drvenim krovom! Mi se međusobno pogledasmo, zahvalismo im na uputi, ali svima nama bila je unatoč tomu situacija nejasna. Sve je to lijepo, ali ne vidimo nigdje kuća sela Pišća! I tako u nagađanju idemo sve dalje i dalje u pravcu prema rečenoj kućici, i nakon dobra sat i pol hoda zapazimo prvu skupinu kuća mjesta Pišća. Tek sada nam je bilo jasno, zašto nismo vidjeli ove skupine, kao i ostalih kuća Pišća. Razlog je čisto morfološki, jer je visoravan slabo valovita, isprekrizana dubljim i širokim uvalama, u kojima su se smjestile seoske kuće. Kako te uvale nisu na okupu, to je nužna posljedica, da i kuće, koje se nalaze u tim uvalama, a koje sačinjavaju selo Pišće, ne mogu biti na okupu, nego su razbacane po uvalama i predstavljaju nam značajan tip crnogorskih sela, t. zv. razbacani tip sela. Uz ovaj morfološki razlog razbijenog tipa sela pivske visoravni (isto vrijedi i za ostale visoravni Crne Gore) važan je i gospodarski momenat, koji je uplivisao na stvaranje toga tipa sela, a to je stočarstvo. Čobani tjerajući svoje blago za što boljom pašom nalazili su najbolju u tim uvalama, jer je u njima uvijek bilo dovoljno vlage, pa je i trava bila najbujnija. Tu su se redovno dulje zadržavali, sagradili od dasaka katun, jedan u jednoj, drugi u drugoj uvali, i tako su redom sve te uvale dobile po jedan, dva ili više katuna. Kasnijim prilikama bili su prinuždeni, da te katune pretvore u stalna naselja, i od toga potječe prije spomenuti tip razbijenih sela, kojemu pripada i selo Pišće. Preformiranje katuna u Pivskoj planini u stalna naselja zabilo se prilično davno, jer kako kaže gdje. M. Gusić: »Obilje ornamentiranih stećaka uz crkvu sv. Petra u Pišću

svjedoči o starini stalnih naselja u tom kraju» (Etnološka biblioteka. Sv. 10.—1930). Nekad drvene, danas su te kuće većinom zidane iz tesana kamena, neožbukane izvana, a pokrite visokim krovom od jelovih daščica. Visoki i ustrmljeni krov nastao je u povodu jakih snježnih oborina, koje po kosini krova mogu lagano da se klijazu dolje, čime je spriječeno veliko nagomilavanje snijega na krovu kuće. Gospodarske zgrade redovno su građene iz drveta i to vrlo primitivnim načinom, pa imadu obično oblik visoka jako strma krova postavljena na ravnu površinu. Kako na visoravni nema pitke izvor vode, to nema ni Pišće takve, pa narod imade redovno dobro građene nakapnice.

Stigosmo do kuće gazda Radula, gdje odlučismo prenoći. Kako je okoliš Pišća aps. visine oko 1500 m, iznenadno je zahladilo, čim se sunce nešto nagnulo prema zapadu, pa smo bili prinuždeni, da potražimo naše ogrtace i da se sklonimo u zavjetarje, jer lagani sjeveroistočnjak zalazio je čovjeku upravo do kosti. A trebalo se pobrinuti i za noćiste, jer u gazda Radule puno družine, a malo prostorija, pa tako se smjestio kod njega u kući samo naš starina dr. S. i njegov osobni tajnik g. C., dok smo mi ostali upriličili vrlo dobro ležište na sjeniku. Nakon toga vratismo se u kuću k večeri, gdje smo se poslije večere još prilično dugo zadržali u razgovoru s domaćinom i njegovim koscima. Iza toga povukosmo se svaki u svoje »spavaće odaje«, i malo iza toga bilo je sve opet mirno i tihо kao što je bila mirna i tiha vedra srpanjska noć.

Jutro je osvanulo nešto mutno i naoblačeno, tako da nismo bili voljni da po slaboj magli krenemo dalje. Okupismo se oko mlijeka i kajmaka raspravljavajući o našem dalnjem putu. Valjalo se je ovdje opskrbiti kruhom, jer ostale stvari imali smo sobom, pa nakon što je bilo pitanje kruha riješeno i nakon što smo se obilno opskrbili izvrsnim medom, počesmo da sedlamo konje i da se stavimo u gibanje. Uputismo se početno istim putem, kojim smo došli u Pišće, ali na jednoj uzvisini, gdje nadosmo kosce našega domaćine, udarismo novim putem u pravcu istočnom, što vodi kroz istočni dio Pivske visoravni, t. j. u smjeru prema Durmitoru. Taj se dio postepeno diže i postaje jače valovit, a grebeni su mu redovno vapnenački i krševiti. Oblici su ovdje mnogo izrazitiji no u okolici Pišća, dolovi nestaju potpunoma, a mjesto njih dolazi kupulasti razvoj terena, koji je i ovdje u cijelosti sama košanica, a podaje sliku niskih gorskih kosa kao što su Puzavac, Radulovo Brdo, Kozji Vrh i druge. Iza ovih kosa dižu se već znatno viša kršna glomazna brda, mjestimice sa oštrim grebenima, što nas upućuje, da su ta brda od znatne visine i da čine neposrednu podgorinu Durmitora. Takova su brda sa grebenastim sljemenom Posto,

Ružica, Pelinov Kom, Mužice, Prečanska Strana i Đurašica, koja su se ustrmila sa zapadne strane Durmitora poput kakovog zaštitnog zida. Naš cilj je bilo sedlo između Postola i Ružice planine, jer preko njega vodi nogostup na Todorov Dol. Laganim usponom stigsmo na spomenuto sedlo, odakle se dalje prema istoku pružio pred nama dugi i široki Todorov Dol, dok nam je zapadni dio Durmitora bio zavijen oblacima. Kako je bilo već poodmaklo podne, odlučismo, da se ovdje na sedlu odmorimo i nešto založimo. No nije bilo baš ovo dvoje glavni razlog, da smo se ovdje zadržali. Trebalo je slikati Prutaš sa Todorovim Dolom, a kako je bio baš u magli, valjalo je sačekati, dok se raščisti, i zato je bio određen odmor. Nakon što nam je uspjelo snimiti neuspjelu sliku Prutaša sa Todorovim Dolom nastavismo put preko valovitog Todorovog Dola do pod samo podnožje impozantnog i čudnog Prutaša. Utaborili smo se uz jedno vrelo na neposrednom podnožju zapadne strane Prutaša, jer smo naumili ovdje da prenoćimo i da si malo razgledamo Todorov Dol, kao i zapadnu stranu Prutaša i susjedne mu Grude.

Todorov Dol je visoravan, koja se pruža pravcem sjevero-zapad-jugoistok pa je s istoka omeđena Durmitorom, sa zapada Ružicom planinom, sa sjevera Postolom, a prema jugu odijeljena stjenicom Priješpe od Dobrog Dola. Apsolutne je visine više od visoravni oko Pišća, pa možemo reći, da je Todorov Dol najviša visoravan u području Durmitora, jer mu pojedine točke sežu i preko 1900 m. Površina mu je slabo valovita, puna ponikava različitih dimenzija, a prekrita je travnjacima, iz kojih strše brojni kameniti hrptovi, što oživljuju donekle onu monotoniju na tom krškom polju znatnih dimenzija. Vegetacije nema nikakve koliko na Todorovom Dolu, toliko ni na zapadnoj padini Prutaša, dok je istočna strana Ružice planine bogato obrasla klekovicom bora. To je velika neprilika za planinare, jer je poradi oskudice gorivog drva u blizini teško prenoći na podnožju Prutaša, tim više što smo u visini od 1900 m, gdje su noći u silnoj opreci prema danjoj temperaturi. I mi smo bili prinuždeni da si donesemo drva s Ružice planine, pa je Milovan i Stanko s dva konja otišao, da ih nasiječe i priredi dovoljnu količinu za noć. A bilo je i potrebno, jer je počeo sa zapadom sunca da duva burni vjetar, koji je sve dalje u noć dobivao na snazi, tako da smo oko 3 sata noću jedan za drugim izmilili iz šatora i privukli se u uvalu, u kojoj je Milovan i Stanko naložio veliku vatru. No nije ni to dostajalo, pa je još svaki zaogrnuo jedan gunj, da sačuvamo leđa od oštrog sjeveroistočnjaka. Nije pomagao niti čaj, niti crna kava, da se malo ugrijemo i da ispružimo obamrle udove od zime. Tek kada je sunce prevalilo preko Prutaša i razlilo

se po rosnom zelenilu Todorovog Dola uspjelo nam je da malo oživimo i da pomislimo na dalnja istraživanja. Počeli smo sa Prutšem, jer nas je zanimalo već od nekoliko dana, kada smo ga sa visoravni Ravnou prvi put ugledali.

Prutaš je jedan od najviših vrhova Durmitora (2.400 m), a po svome izvanjem licu svakako najosebujniji i najistaknutiji vrhunac Durmitora. Ovu osebujnost zapadne njegove strane daje mu njegov geološki sastav, jer su slojevi, od kojih je sastavljena ova strana, u samoj glavici Prutaša zavinuti koljenasto tako, da su postavljeni pod gotovo pravim kutom. Poradi toga su slojne glave pokrile cijelu površinu zapadne strane, pa kako je taj cijeli kompleks sastavljen od debelih i tanjih slojeva vapnenaca, između kojih dolaze tanji ulošci laporanih smedosive boje, a u ovom nešto deblji slojevi pješčenjaka zelenkasto sive boje, to se kod trošenja lapor, kao i rastrošeni pješčenjak prije rastvaraju pod uplivom oborinskih voda i ostalih klimatskih faktora, a vapnenički slojevi odolijevaju bolje tome uplivu, pa se zato ovi potonji slabije troše od prvih. To je uzrok, da vapnenički slojevi zaostaju na površini izbočeni poput izbočenih brazda, dok su rastrošeni dijelovi laporanih i pješčenjaka izluženi i zbog toga udubeni, što sve daje sliku kao da je ta strana Prutaša preorana plugom dubokim brazdama. Možda je to i bio razlog, da je taj briješ okršten imenom Prutaš. Prema istoku bivaju te brazde sve položitije tako, da se konačno prelju u vodoravne slojeve, koji su slabog nagiba prema sjeveroistoku. Južna strana Prutaša bitno je različna kao i istočna, jer su te strane strmo odlomljene, a rebrasti karakter zapadne strane posve tu iščezava. Prema sjevero-zapadu vezuje se uskim ali vrlo strmim Ilijinim Dolom sa vrhom Grude, pa sa sedla između Grude i Prutaša osobito je lijep pogled na istok na dolinu Škrke, na Planinicu Drobnačku, Soje i Bobotov Kuk. Dalje na sjeverozapad od Grude vezuju se planine Krečman, Jezik i Planinica Pivska, kojih su grebeni oštiri i kameniti. Na jugoistok vezuje se Prutaš na greben Balje Grede, a između ove i Štitata nalazi se sedlo zvano Šrkčko Ždrijelo, kuda vodi put u Škrku.

Na podnožju Ilijinog dola izbjija iz laporanih i pješčenjaka jako vrelo Pištet, koje leži 1900 m aps. visine. Vodu svoju dobiva to vrelo iz snježanika sa vrha Prutaša i Grude, pa dok traje snijega, dotle traje i vrelo, a kad ponestane snijega, presahne i vrelo. To se zbiva samo za vrlo jakih sušnih godina, jer inače ima na tim mjestima gotovo kroz cijelu godinu snijega. Uspon na samu glavicu Prutaša moguć je sa sedla između Grude i Prutaša, sa više napora i za vještog penjača i iz Todorova Dola po prije spomenutim braz-

dama, no najlakši je uspon sa jugoistočne strane iz Škrčkog Ždrijela, preko dosta položite boćine Prutaša do same glavice.

U području Todorova Dola kao i Prutaša nema nikakvih katuna niti naselja, pa je kraj posve pust i mrtav, a oživljuju ga tek tu i tamo stada ovaca sa svojim čobanima, koji ovamo dolaze iz Dobrog Dola ili iz Pišća i Pirnog Dola. Po gdjekad susretneš i po kojeg Pivljaka iz Pišća, koji ide svojem stadu u Škrku i obratno da se koji vraća kući. Bit će razlog, da je paša na Todorovom Dolu dosta slaba, kada se nije niko odvažio da sagradi katun i da boravi kroz ljetne mjeseca tamo, nego je dol opustio i pričinja nam se na prvi pogled kao pustinja, u koju nitko ne zalazi.

DUŠAN JAKŠIĆ:

ZAGREB

SJEVERNA STIJENA TRIGLAVA

Hrvatski planinari na sjevernoj stijeni.

Istodobno, kada slovenski alpinisti počinju sa penjalačkim turama, interes za Alpe u redovima hrvatskih planinara zauzimlje sve veće razmjere. U manjim i većim grupama formalno preplavljaju Julijske, Kamničke Alpe i Karavanke. Na Triglav, koji je do onog vremena bio rezerviran samo za izabrane, priređuju se zajednički izleti, na koje polaze čak i početnici. Živo se sjećam ozbiljnog pisma, što mi ga je upravio jedan od odličnih slovenskih planinara, kada je prije osam godina podružnica HPD »Sljeme« priredila prvi zajednički izlet na Triglav. U pismu me upozorava, da nije zgodno na takav način omalovažavati Triglav, jer da Triglav treba i dalje da ostane za svakog planinara sanja, koju će moći da ostvari tek nakon duljeg planinarenja. Sve to nije pomoglo, jer su naši planinari naskoro prešli sve označene putove, što vode na Triglav, pa tako i najteži među njima, Bambergov put.

Naši su drugovi u Sloveniji bili u boljem položaju, jer su im Alpe na dohvatu, pa su zato i u alpinizmu odmakli ispred nas. Izgrađene i označene putove prekrstarili su već prije, pa dok su oni zašli već u stijene, mi radimo tek ono prvo. Ipak počeli smo i mi, pa da ostane nešto zabilježeno o tome i za kasnija vremena, iznijet će kratak historijat uspona hrvatskih planinara preko sjeverne stijene Triglava. Razumije se, da to nije jedina stijena, što su je prešli naši planinari, no mi smo kao i naši slovenski drugovi u njoj počeli naše ozbiljnije penjačke ture.

Od hrvatskih planinara prešlo je triglavsku sjevernu stijenu samo nekolicina. Prvi put prešao ju je pisac ovih redaka 19. jula 1925. u društvu dvojice svojih slovenskih drugova Stanka Hudnika

i Danijela Martelanca. Dugo sam se spremao na taj uspon, no nikada nisam mogao naći partnera, bez kojeg ozbiljan planinar ne ide na penjalačku turu. Kod nas ga nije bilo, a moji su znanci iz Slovenije našli uvijek stotinu izgovora. Dugo sam mislio, da me drže nedoraslim za takav pothvat. A kako su oni sami tek počeli, držao sam, da precjenjuju teškoće. Štošta mi još onda nije bilo jasno. Kad su mi se oči otvorile, nisam više tražio partnera, pa sam ljeti 1924. godine odlučio da sam predem stijenu. Kroz noć je pao snijeg, pa sam radi toga odustao, i ako sam već bio u stijeni. Istog dana stradao je životom radi snijega u stijeni pokojni Vladimir Topolovec, koji je sa Alojzom De Reggiem ušao preda mnom u stijenu. Poslije toga otišao sam u inostranstvo i tako sam za tu godinu morao napustiti svoj plan.

18. jula 1925. otputovao sam iz Zagreba s velikom grupom članova podružnice HPD »Sljeme«, koja je priredila planinarski dan na Triglavu. Uzeo sam sobom uže i pošao na put s tvrdom odlukom, da sâm konačno predjem stijenu pa bilo šta bilo. »Sljeme« je bilo u srdačnim odnosima sa »Skalom«, pa su nas njeni članovi oduševljeno dočekali u Ljubljani i pratili cijelim putem. »Skalaš« Stanku Hudniku rekao sam da će poći u stijenu, pa smo se konačno složili, da sa drugom Danijelom Martelancem u troje podemo na tu turu. Oko ponoći stigli smo u Aljašev dom, gdje smo nekoliko sati prospavali. Drugo jutro natovario sam jednoj svojoj dobroj drugarici nešto suvišnih stvari iz uprtnjače, oprostio se sa svima i veselo krenuo oko četiri i po sati sa drugovima prama stijeni.

Odlučili smo, da se uspnemo slovenskim smjerom. U 6 sati bili smo kod ulaza u stijenu, gdje smo svukli cipele, spremili ih u uprtinjače, obuli papuče penjačice i vezali se užetom. Stanko je išao prvi, jer je prije toga prošao već jedamput tim smjerom. U početku išlo je sve dobro. Stanko se od vremena do vremena sjetio kog poznatog detalja, pa smo tako znali da smo u pravom smjeru i računali smo, da ćemo najkasnije o podne biti na izlazu iz stijene. Ali smo se grđno prevarili, jer smo na mjestu više opisanih ariša, gdje bi bili trebali krenuti na desno pod glatke ploče vidljive jasno iz doline, krenuli najprije gore previsoko u stijenu i onda veoma na lijevo, prema stazi, što vodi preko Praga. Došli smo do iznad samog puta, tako da sam posve lijepo mogao razgovarati sa svojim drugom Subotićem, koji se uspinjao označenom stazom. Danihel je predlagao da produžimo te da izađemo iznad Praga, što bi značilo preći jedan novi smjer u stijeni. Ipak smo odlučili, da se vratimo u smjer, kojim smo pošli. Nakon dugog krstarenja po raznim policama i žljebovima našli smo konačno već negdje poslije podne pravi smjer. Bili smo pod pločama, do kojih smo već u jutro trebali

da stignemo, u svemu nekih desetak minuta od mjesta, gdje smo zašli, a ovako smo izgubili sate i sate. Ovdje zapravo i počinje pravo penjanje, a mi smo bili već prilično zamorenici. Udvostročenom smo energijom produžili penjanje, da nadoknadimo izgubljeno vrijeme. Stanko je bio bijesan i nije više izlazio iz pravog smjera. Vode više nijesmo imali, pa smo posrkali svaku kap, što bismo je našli tu i tamo u kamenu. Uspeli smo se desnim rubom ploča, prošli kamin, koji slijedi iza toga, zakrenuli desno u žljeb te po njem gore do ispod dugog snježišta u gornjem dijelu stijene. Tu smo našli piramidu i na papiru zapisana imena Dra. Mayera i Okretiča. Odavle smo ugledali rub stijene, pa smo se sva trojica raspoložili, jer je Stanko izjavio, da se tu više ne može zaći makar baš i htjeli. Obuli smo cipele i veselo krenuli dalje i ako smo znali, da nas najgori tek čeka. Kad smo se ispeli na kraj snježišta, svukli smo opet cipele te nastavili u penjačicama posljednji, ali i najteži dio stijene. Bili smo već vrlo umorni; ta prošlo je već 12 sati što smo u stijeni! Pogledao sam Stanka. Sasma mu se izmijenio izražaj lica, kao da je neki tuđ čovjek, toliko mu se umor urezao u crte lica. Jednako je bilo i Danijelu a i meni. Ali unatoč fizičkom umoru bili smo vrlo borbeno raspoloženi. Stanko je opet bio naprijed; tu se pokazao kao budući majstor. Bilo ga je užitak promatrati, s kakovom lakoćom prelazi i najteža mjesta. Sat prije izlaza iz stijene odvalio se negdje veliki kamen i doletio iz visine, pa me je samo svojim rubom počesao po lubanji. Da nisam bio priljubljen uz stijenu, razmrskao bi mi bio glavu. Ovako mi je samo malo zatutnjilo u mozgu, malo sam zazimirio i osjetio toplu krv, što je potekla niz vrat. Kad smo bili na uzanoj polici, što će nas za koju minutu izvesti do izlaza iz stijene, ugledali smo pored slapa trojicu drugova kako zure u dubinu i dovikuju nešto. Mi smo im se javljali, no poradi jeke i šuma slapa nisu isprva opazili, da smo već više njih. U 8 sati izašli smo iz stijene i pozdravili se sa svojim drugovima, koji su se za nas zabrinuli, jer smo bili u stijeni punih 14 sati. Zbog lutanja trebali smo osam sati više, nego što je obično. Skinuli smo posljednji put naše penjačice, obuli cipele i krenuli po snježištu do Triglavskog Doma.

Čitao sam mnoga filozofiranja o duševnim raspoloženjima planinara nakon svršene ture, ali mi se svaki od njih činio namješten i neiskren. Mislim, da to dolazi otuda, što sam duboko uvjeren, da se sve ono, što se u takovim slučajevima zbiva u čovječjoj duši, ne može reproducirati. Najmanje se to može izraziti riječima. Zato ne ču ni pokušati da što rečem o onome, što sam osjećao kada sam se uspinjao na Kredaricu. Jednu jedinu iskrenu riječ bih mogao kazati i prema njoj će me svako moći lakše shvatiti, nego da na

DURMITOR: PROČELJE ŠKRČKOG ŽDRIJELA

Foto: Dr. J. Poljak

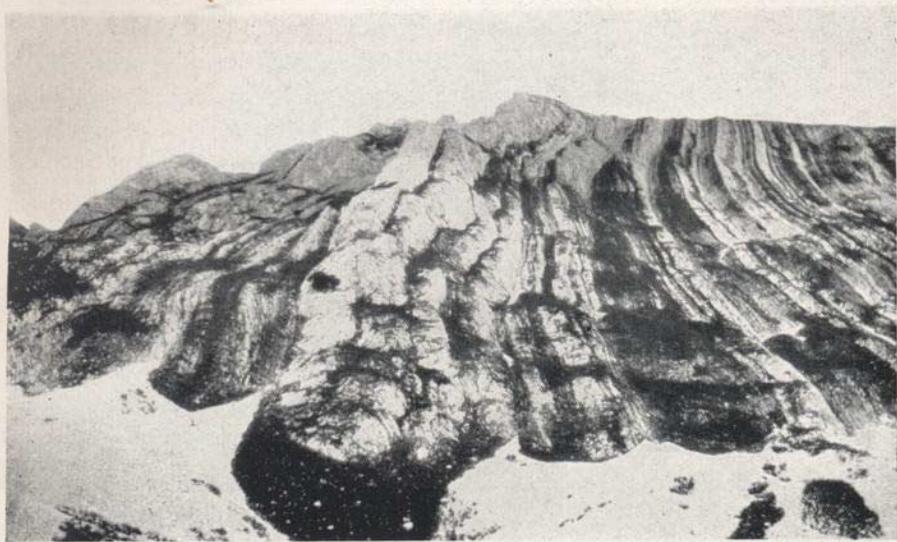

Foto: dr. J. Poljak

DURMITOR: ZAPADNA STRANA GLAVICE PRUTAŠA (2400 m)

Foto: dr. J. Poljak

DURMÍTOR: JUGOISTOČNA STRANA PRUTAŠA SA JAKIM TOČILIMA

dugo filozofiram: Bio sam sretan! Na pola puta prema Domu sreli smo Dražena, koji se s bocom čaja sjurio niz snježište pred nas. Pred kućom dočekali su me moji drugovi s oduševljenim čestitkama. U kući je bilo vanredno raspoloženje, pa sam i ja zaboravio na umor i uz harmoniku plesao duboko u noć. Nakon ovoga prvoga uspona prošao sam stijenu još četiri puta kombinirajući njemački i slovenski smjer.

Ljeti 1928. godine penjao se sa mnom član HTK »Sljemen« Ladislav Janzon slovenskim smjerom. U zadnjemu dijelu stijene zasuo nas je kameni usov. Obojica smo dobili bezbroj manjih raniča i ogrebotina, a ja sam bio teže ranjen u lijevu nogu. Kako se nijesam mogao upirati u ranjenu nogu, bio nam je dalji uspon, i ako kratak, onemogućen. Prenoćili smo u stijeni uz strašno nevrijeme. Najprije smo se smjestili na jednoj polici, odakle nas je doskora kiša otjerala. Zato smo se popeli u jednu uzanu rupu u stijeni, gdje smo bili donekle zaštićeni od kiše i sugradice. Udubina je bila široka toliko, da smo se mogli ispružiti jedan pored drugoga, a visoka upravo toliko, da smo mogli ležati, no sjediti već nije bilo moguće Ispod sebe prostrli smo uže, penjačice i rezervne čarape, što ipak nije smetalo oštrom kamenju da nas nemilice bode. Kad se smrklo, zadrijemali smo. Jaka bol u nozi probudila me iz sna. Zapitao sam Ladislava, koji se također probudio, koliko može biti sati. Odgovorio je, da će po svoj prilici biti nekako dva i pol; ja sam rekao da je možda ponoć prošla a u duši sam se nadao, da je barem druga ura. Kada smo uz šibicu pogledali sat, kazaljke su pokazivale deset i četvrt. Spavali smo u svemu tek jedan sat. Poslije toga nije san više silazio na oči.

Noć se vukla u beskonačnost. Gromovi su udarali u stijenu iznad nas i oko nas, pa se vazduh prolamao od žestoke tutnjava. Sijevalo je tako, da smo na momente vidjeli svaki detalj na suprotnoj strani doline. To nam je bar donekle kratilo vrijeme. Iza ponoći provalila je voda kroz pukotine stijene u našu odaju. Za čas bilo je sve mokro i nije nam preostalo drugo nego da stvari metnemo na sebe, a ispod sebe da namjestimo nekoliko većih kamenja, kojih je srećom tu bilo. Tako smo se podigli nešto na više, a voda je tekla ispod nas i rušila se niz stijenu kroz otvor naše nastambe. Pomalo se tek vrijeme primirilo; okrenuo je jak sjevernjak, pa je postalo nesnosno hladno. Da smo bar mogli sjesti! Izvadio sam »željeznu porciju« — jednu malu svjećicu, na kojoj smo si nainmjence grijali ruke i kratili vrijeme promatrajući njezin plamen. Skoro je i tog veselja nestalo, pa smo sasma promrznuti konačno dočekali svanuće. I ako je silaz niz stijenu uvijek teži, ipak sam se odlučio na to, jer za uspon bezuvjetno moram imati uporabive obje

ruke i noge, dok sam se niz stijenu pomagao užetom i polako se spuštao osiguravajući najprije na silazu svog druga. Za silaz niz stijenu trebali smo 14 sati. Tako je eto posljednji dio stijene bio za mene i po drugi put gotovo kaban.

Istoga ljeta popeo se slovenskim smjerom kroz stijenu član »Hrv. Planinarskog Društva« Ivan Frič sa Jožom Čopom iz Jesenica.

21. jula 1929. uspeo se preko stijene Dr. Ante Pandaković, član »Sljemena« u društvu sa Dr. Guidom Mayerom i sa mnom. Istog dana stradao je životom u stijeni na očigled nas trojice Vincenc Habe iz Ljubljane, a Viktor Vrež iz Kranja je teško ranjen. O tome će kasnije govoriti.

15. septembra 1929. uspela se preko stijene prva hrvatska planinarka članica »Sljemena« Nevenka Plešnik u društvu svojih drugova iz kluba i to Dra. Mayera, Milene Sfiligoj iz Ljubljane i mene. Ova mlada i odvažna planinarka dospjela je da u godini dana svog planinarenja dohvati gotovo sve važnije vrhove slovenskih Alpa, nadalje Grossglockner (3798 m) i Grossvenediger (3660 m) u Visokim Turama te Wildspitze (3774 m) Fluchtkogel (3514 m) i Similaun (3606 m) u Oetztalskim Alpama, a nakon toga prešla je i triglavsku stijenu. Taj je dan značajan u razvitučku našeg alpinizma, jer se pokazalo, da su i naše žene dorasle najtežim zadacima u planinarstvu. Drugarica se Nevenka istakla u stijeni kao odlična i smiona penjačica. Najteža mjesta prolazila je vrlo spretno sa mnogo hladnokrvnosti i odvažnosti. Njen uspjeh primila je i naša šira javnost sa srdačnom simpatijom.

6. jula 1930. uspeo se preko stijene član »Sljemena« Franjo Draženović u društvu sa mnom. Tako je moj stalni pratilac na turama po našim i vanjskim Alpama zaključio za sada listu hrvatskih planinara, koji su prešli sjevernu stijenu Triglava.

Time sam iscrpio historijat uspona naših planinara preko triglavске stijene. Moja je želja, da nas nekolicina nađemo sljedbenika među svojim drugovima, a Nevenka među našim drugaricama.

Žrtve sjeverne stijene.

Kao prirodna posljedica velikog interesa, koji je zavladao među njemačkim alpinistima za triglavsku stijenu nakon prvog uspona Dra. Königa i drugova, a poslije rata među slovenskim alpinistima, bile su žrtve, koje je ta stijena tražila.

Prva žrtva bio je Karel Wagner iz Beča, koji je 17. avgusta 1908. otisao iz Aljaževa Doma, a našli su ga tek 25. avgusta mrtva u donjem dijelu stijene. On se sam uputio u stijenu i htio je preći prama opisu svojih znanaca Jahna i Zimmersa. Našli su ga ležeći u

jednoj udubini sa jednom cipelom u ruci, dok je druga noga bila obuvena. Iz toga se moglo zaključiti, da nije bio odmah mrtav. Pao je u svemu nekoliko metara. Koža mu je s ruku visila u krpama, jedno rebro mu je bilo polomljeno, dok mu je glava samo oko nosa imala manje ogrebotine. Bila mu je tek 21 godina.

20. jula 1909. uspinjala su se u stijeni dva bečka učitelja Karl Plaichinger i Vilim Laas. Kad su bili gotovo na izlazu iz stijene, srušio se Laas niz stijenu i potegnuo sa sobom Plaichingera, koji je bio na užetu 20 metara ispod njega. Plaichinger je pao samo nekih 5 metara u dubinu, jer se uže zakačilo o jednu izbočinu, pa su tako ostali visjeti svaki na svom kraju užeta. Plaichingeru je uspjelo, da se oslobođi i ako je bio teško ranjen, pa je tako od 5 sati poslije podne do u jutro proboravio na stijeni nadajući se, da će tko god čuti njegovo zapomaganje. S Laasom, koji je visio na užetu, razgovarao je, nu nije mu mogao pomoći; Laasov glas bio je sve tiši i tiši i tek kad je zamuknuo, napustio ga je Plaichinger i otišao u današnju Staničevu kuću po pomoć. Planinari, koji su pošli u pomoć, nisu mogli do Laasa, tek su ga poslije pet dana našli na užetu mrtva.

11. augusta 1924. stradao je Dr. Klement Jug u zapadnom dijelu stijene. Pokušao je, kao što sam već spomenuo, da prođe stijenu novim smjerom, no to mu nije uspjelo, jer je pao niz stijenu i ostao na mjestu mrtav. Na turu je krenuo sam. 15. augusta našli su ga drugovi razmrcvarena na jednoj polici, kuda su došli teškom mukom i spustili ga 300 metara niže pod stijenu. Pokopan je 17. augusta u Dovju. Pokojni Jug imade najviše zasluga za brzi razvitak penjačkih uspona u Sloveniji.

24. augusta 1924. uputio se u stijenu Vladimir Topolovec sa Alojzom De Reggiem. To je bilo istog dana, kada sam odlučio da sâm prijeđem stijenu. Nedaleko Aljaževa doma sustigao me je Vladimir sa svojim drugom. Pozdravili smo se, a Vladimir me zapita, kuda ću. Idgovorio sam mu: »Na Triglav«, a isto tako i on meni, pa požurio naprijed. Kao što sam spomenuo, ja sam odustao, kada sam video da je stijena u gornjem dijelu zasniježena i krenuo put Luknje, pa se Bambergovom stazom uspeo na vrh. Na sedlu sam susreo Vladimirovu sestru Darinku, koja se morala vratiti, jer joj nije ozdravila ruka, što ju je ranila nedavno pod Jalovcem. Rekla mi je, da je u brizi za Vladimira. Kada sam sišao s vrha u Triglavski dom, došao je doskora u kuću Alojz sam. Bio je u licu izobličen i tako uzbuden, da nije mogao ništa progovoriti. Bilo mi je odmah jasno, što se dogodilo. Primirio sam ga i zapitao, gdje je pao Vladimir. Odgovorio mi je: »U Črni Graben«. Kasnije sam doznao, da je ciglih 20 metara ispod izlaza iz stijene pao u dubinu. Kako je padao snijeg, promrzle su im ruke i noge, pa je to bio i razlog, da

se Vladimir okliznuo i pao. Užeta nisu imali, što je ovdje i sreća, jer bi i De Reggi stradao, budući da je stajao na mjestu, s kojeg nije mogao osiguravati svog druga. Kasnije je Alojz stradao na Šmarnoj gori. Kada sam pred večer sišao u Mojstranu, našao sam Darinku na stanici. Pitala me, jesam li vidio Vladimira i hoće li stići na voz, jer je kupila kartu i za njega. To mi je bio jedan od najtežih momenata u životu; nisam htio, a niti imao snage da joj rečem, što se dogodilo. Bila se zabrinula, kad Vladimir nije stigao na voz. Ja sam je pripremio na vijest o nesreći, jer sam pričao, kako je taj dan bio nezgodan za penjanje, a u Jesenicama sam se oprostio od nje. Prije toga rekao sam sve jednom njenom znancu, koji joj je poslije saopćio tužnu vijest. Poslije su najodvažniji penjači pokušali da ga nađu, no to im nije uspjelo, pa tako Vladimir i danas počiva u svom veličanstvenom grobu.

21. jula 1929. stradao je životom u stijeni Vincenc Habe, koji se neosiguran penjao sa Viktorom Vrežom, a i Vrež je teže ranjen. Ova se tragedija odigrala na očigled zagrebačkih planinara, Dr. Mayera, Dra. Pandakovića i mene. Upravo smo promatrali penjanje njihove grupe, kad se odjedared Habe otisnuo niz stijenu, a za njim poletio i Vrež. Nakon izlaza iz stijene pohitali smo u pomoć, pa smo sa Križajem i Poženelom izvukli trojicu drugih penjača, koji su bili u tom dijelu stijene, a ranjenom Vrežu spustili nešto hrane i nekoliko gunjeva. Vrež je imao sreću, jer nije duboko pao, dok je Habe odletio mnogo dublje i ostao na mjestu mrtav. Vrež je sa dva druga iz svoje partije proboravio noć u stijeni, a drugi dan je došla pomoćna ekspedicija, koja ga je pod vodstvom Dra. Mayera izvukla na vrh stijene. Habea su slijedeći dan spustili pod stijenu.

1. septembra 1929. stradao je u stijeni Herbert Brandt i Ernest Bračić. Kako se nekoliko dana nakon svog polaska nisu vratili s ture, njihovi su drugovi postali uznemireni, i ako nisu ni pomislili na nesreću, jer je Brandt bio odličan penjač i požrtvovan sudionik svih pomoćnih ekspedicija. 5. septembra penjala se stijenom grupa njemačkih alpinista. U gornjem dijelu stijene našli su Brandta i Bračića mrtve vezane na užetu. Iz džepova uzeli su im legitimacije i vratili se niz stijenu u Aljažev dom. Kad je pomoćna ekspedicija stigla, saznali su drugovi pokojnika o tragičnom slučaju. Uspeli su se do njih i spustili ih pod stijenu. Predmijeva se, da je Bračića udario kamen, pa je on povukao Brandta i tako su pali nekoliko metara i obojica ostali na mjestu mrtvi.

No sve ove žrtve ne mogu da sustave dalji napredak naših penjača. Smioni planinari koriste se iskustvom svojih predasnika i izvode u stijeni i najteže varijante dosadanjih uspona, te danas ni jedna kombinacija u njoj ne slovi kao neizvediva. Danas su već

pogledi naših penjača upereni i na druge Alpske velikane, pa je već i sa stijena Škrlatice, Mangarta, Špika i Mojstrovke odgrnut čar osamljene nepristupačnosti. No usprkos toga najljepša penjačka tura naših Alpa ostaje ipak sjeverna stijena Kraljevstva Zlatoroga.

L iter a t u r a.

- Aljaž Jakob: Planinski spomini. »Pl. V.« 1922., str. 100., 101. i 179.
Bayerländer Weg. Mt. DÖAV 1927., str. 252.
Doménigg Karl: Die 2. u. 3. Ersteigung der Triglav-Nordwand. ÖAZ 1908.
Dve smrte nesreči v Triglavski steni. »Pl. V.« 1929., str. 235.
Gostiša Milan: Skala-Route. Bergsteiger 1930., str. 221.
Jahn Gustav u. Zimmer Franz: Turenbericht. ÖAZ 1906., str. 295.
Jahn Gustav: Die 2. u. 3. Ersteigung der Triglav-Nordwand. ÖAZ 1907.
str. 281.
Jakšić Dušan: Sjeverna stijena Triglava. »Jutarnji List« 22. IX. 1929. str. 14.
Jesih Paula — Gostiša Milan: »Triglavská sev. stena — steber desno od Črnega Grabna. »Pl. V.« 1930., str. 11.
Jesih Paula — Gostiša Milan: Jugova smer v severni Triglavski steni. »Pl. V.« 1930., str. 243.
Jesih Paula — Gostiša Milan: Two Variations on the Triglav. Alpine Journal. No. 240/1930., str. 84.
Jug Klement dr.: Prava Triglavská stena. »Pl. V.« 1924., str. 99.
König Feliks dr.: Turenbericht ÖAZ 1906., str. 214.
König Feliks dr.: Zur ersten Ersteigung der Triglav-Nordwand. ÖAZ 1908., str. 58.
Kugy Julius dr.: Triglav. »Aus dem Leben eines Bergsteigers«, str. 66.
Kveder Janez: Čez severno steno Triglava. »Pl. V.« 1922., str. 171.
Lehner Wilhelm: »Eroberung der Alpen«, str. 252.
Mira Marko: Skozi Triglavsko okno. »Pl. V.« 1927., str. 105.
Mira Marko: Triglavské stene. »Pl. V.« 1927., str. 169.
Nesreča v Triglavski steni. »Pl. V.« 1929., str. 215.
Potočnik Miha: Triglavská stena. — »Gorenjska smer.« »Pl. V.« 1930., str. 4.
Potočnik Miha: Two Variations on the Triglav. »Alpine Journal« No. 240., 1930., str. 77.
Prva žrtev Triglavské severne stene — Karel Wagner z Dunaja. »Pl. V.« 1908., str. 133.
Prvi črez Triglavsko steno. »Pl. V.« 1906., str. 123.
Prusik Karl dr. u. Szalay Roman. Triglav-Nordwestkante. ÖAZ 1929., str. 227.
Prusik Karl dr.: Die Nordwestkante des Triglav. Bergsteiger 1929., str. 802.
Prusik Karl dr.: Die Triglavkante. Zt. d. DÖAV 1930., str. 265.
Reinl Hans Ing.: Die Nordwand des Triglav. Mt. DÖAV 1907., str. 134.
Szalay Roman: Altes und Neues vom Triglav. Bergsteiger 1930., str. 213.
Schmitt Franz: Grosse Fahrt. Deutsche Alpenzeitung 1930., str. 289.
Spomenica Dr. phil. Klementu Jugu in Vladimíru Topolovcu, žrtvama Triglavské stene. »Pl. V.« 1924., str. 225.
Tominšek Stanko dr.: Triglavská stena (Nova — zapadna smer) »Pl. V.« 1927., str. 231.
Tuma Henrik dr.: Po severni steni Triglava. »Pl. V.« 1900., str. 191.
Tuma Henrik dr.: »Pomen in razvoj alpinizma«, str. 69., 179.

ISTRAŽIVANJA VEGETACIJE HRVATSKIH PLANINA

Za botaničara su flora i vegetacija dva zasebna pojma. Pod florom razumijeva skup svih biljaka na određenom staništu ili kraju s obzirom na njihovu sistematsku pripadnost. Istraživač flore sabire prema tome bilje nekog kraja, pokazuje nam, kojim biljnim vrstama pripada to bilje i sačinja od toga neke vrste katalog po biljnim porodicama. U novije doba opisuju floristi i okolnosti staništa, gdje pojedina biljka raste, a ako još k tome zabilježe i otkuda je pojedina biljka i gdje ona najčešće raste, time su svoju zadaću izvršili. Pod vegetacijom pak razumijevamo skup svih biljaka nekoga manjeg ili većeg kraja s obzirom na ukupnu sliku, kako nam se taj skup ukazuje, dakle s obzirom na fiziognomiju. No istraživač vegetacije ne zadovoljava se samo time, da opisuje fiziognomiju nekog kraja s obzirom na bilinski sastav, već ide dalje: raščlanjuje vegetaciju ispitujući životne uvjete, pod kojima se biljke onoga kraja nalaze, a što je najvažnije, ispituje međusobne odnose bilja nekoga kraja. Proučavanje tih međusobnih životnih odnosa među biljem dovelo je napose u posljednje doba do osobito važne spoznaje, da se bilje u određenim prirodnim okolnostima, iako raznovrsno po sistematskoj pripadnosti udružuje u karakteristične zadruge. Dublje proučavanje ovakovih zadruga dovelo je konačno u najnovije doba do nove botaničke discipline, koja se naziva sociologija bilja. Ova se botanička disciplina naglo i snažno razvija, te nalazi u svim zemljama svoje pobornike, od kojih neki razviše i svoja zasebna naziranja, postadoše naročiti predstavnici smjerova ili škola. Na međunarodnim kongresima vodi se borba među predstvincima tih zasebnih naziranja, a to je već zalog, da ta nova nauka ima dobre osnove, pa tek treba utvrditi smjerove njen razvoja.

Prema tome je jasno, da i u botaničkom izučavanju naših hrvatskih planina mogu biti dva smjera: izučavanje flore i izučavanje vegetacije. Nema sumnje, da izučavanju vegetacije mora prethoditi izučavanje flore. Oba smjera mogu ići i paralelno, no nikako nije moguće prije izučavati vegetaciju, nego nam je poznata flora kraja, koji želimo proučavati. Stoga vidimo, da u historiji botaničkih proučavanja nekoga kraja prethode ponajprije floristička izučavanja. Tako je i sa našim hrvatskim planinama u užem smislu (Gorski Kotar, Velika i Mala Kapela, a naročito Velebit i Plješevica), koje su samo »fragmenat velikog dinarskog sklopa, koji brazdi od istočnih Alpa duboko prema jugu Balkanskog poluotoka«.

Još početkom 19. vijeka započeta su izučavanja flore Plješevice i Velebita i zabilježena u velikom djelu madžarskih botaničara Waldsteina i Kitaibela. Kasnije je taj rad nastavljen prinosima većeg broja botaničara, koji su tu i tamo zalazili u naše krajeve. Tek starina Ljudevit Rossi, kojega smo osamdesetu godišnjicu nedavno proslavili, započeo je pred pet decenija sustavni rad oko izučavanja flore naših planina. Rezultati toga rada konačno su sabrani u dva omašna djela u izdanju Jugoslavenske Akademije, a to su »Građa za floru južne Hrvatske« i »Pregled flore Hrvatskog Primorja.« Osim

Iz knj. 238 Rada Jugosl. Akademije.

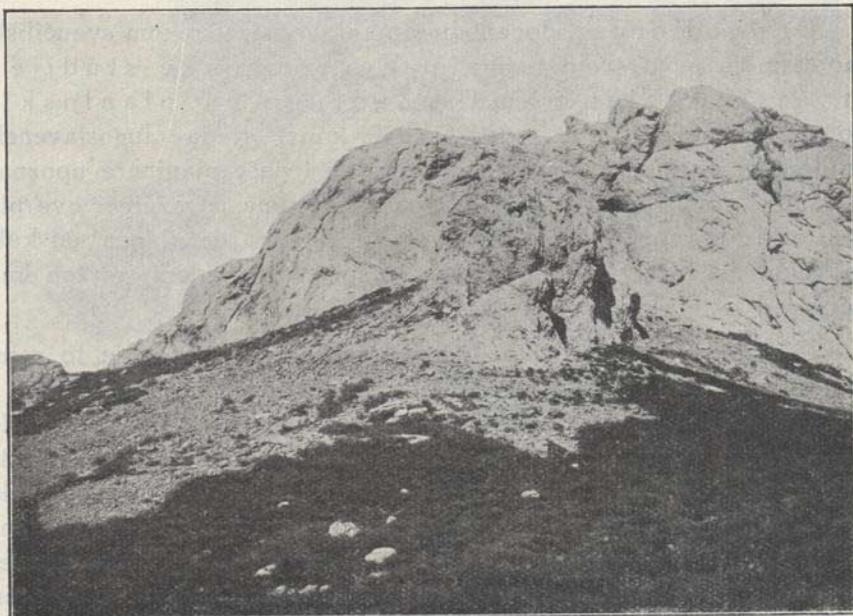

Foto: dr. I. Horvat

SL. 1. PLANA NAD ŠUGARSKOM DULIBOM. STIJENE SA TOČILIMA, KOJA SU STANIŠTE VRSTE DEGENIA VELEBITICA

Ljudevita Rossia možemo još istaknuti kao zasluzne za izučavanje naših planina Dragutina Hirca, naročito za Gorski Kotar, a madžarskog botanika Arpada Degena za Velebit. Degenu zahvaljujemo za otkriće mnogih rijetkosti, kojima se odlikuju naše planine. Nарavno, da izučavanje flore naših planina nije time završeno, pa će se još mnogo zanimljivih pojava naći. No ipak je to izučavanje došlo u prvu završnu fazu, nakon čega je bilo moguće da se započne izučavanje vegetacije.

Dok smo dakle o flori naših planina već podrobno upućeni, o vegetaciji njihovoј jedva smo što znali. Beck v. Managetta u svojem

velikom preglednom djelu o vegetaciji ilirskih zemalja (Die Vegetationsverhältnisse der illyrischen Länder, 1901.) mogao se je samo prigodice dotaknuti naših planina, što nije ni čudno, jer je tek jedamput prešao preko Velebita na prelazima Oštarija i Vratnika. Degen proučavajući floru nije mimoilazio da proučava i vegetaciju, no od njega imamo tek jedan prikaz, koji se odnosi na pašnjake. Koliko nam je poznato, ima Degen čitavo djelo o flori Velebita u rukopisu, no već je tome više od 10 godina, a djelo do danas nije izašlo. I baš s toga razloga nas napose raduje, da se je našao naš domaći mladi naučni radnik na polju botanike i da je započeo sustavno izučavati vegetaciju na modernoj sociološkoj osnovi.

Dr. Ivo Horvat, docent botanike na zagrebačkom sveučilištu, dao nam je prvu svoju raspravu »Vegetacijske studije o hrvatskim planinama I. Zadruge na planinskim goletima«, koja je štampana u 238. knjizi »Rada« Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Želim da i naše planinare upoznam sa radom dra. Horvata, koji je kroz pet godina istražujući ove planine prolazio njima od vrha do vrha, od klanca do klanca, od kuka do kuka, pa često u buri i vjetru izlažući se i studeni izdržao imajući pred očima idealnu zadaću naučenjaka.

U nizu studija o vegetaciji hrvatskih planina, kako je to zamilio Horvat, ovo je prva i odnosi se na planinske goleti. Teško je bilo naći dobar izraz za nisku vegetaciju travnjaka i pašnjaka u planinskoj zoni naših planina. No kako narod u Lici zove sva mjesta, gdje nema šume, goletima, to je u planinskoj zoni sa izrazom »planinske goleti« označena sva vegetacija na vrhovima naših planina, u koliko nisu obrasli klekovinom. To su zapravo planinske livade i pašnjaci, a dijelom i krševi. Nijemci zovu takovu vegetaciju »Alpenmatten« i »Triften«. Vegetacija ove vrste dolazi u Alpama po svojoj naravi iznad zone planinskoga bora (*Pinus mughus*) ili klekovine, koja kod nas zauzima u pravilu sve najviše vrhove naših planina, pa stoga i veli Horvat, da »nema u Hrvatskoj tako visokoga vrha, na kome bi pojas klekovine dosegnuo svoj prirodni uspon i povrh toga pojasa klekovine nalazio se nadmorskom visinom uvjetovani pojas planinskih goleti. *Pinus mughus* uspinje se svagdje u Hrvatskoj i na Snježniku i Risnjaku, kao i na Plješevici i Velebitu na najviše vrhove, a tamo, gdje se normalno na klekovinu naslanjaju planinske livade, razlogom su tome lokalno-tektonske i klimatske prilike, u prvome redu udar vjetra. Određeni su kompleksi planinskih livada, istina, prirodno uvjetovani, ali ne usponom, već lokalnom klimom i tektonikom.« Tako te goleti dolaze u našim planinama i ispod zone klekovine.

JUŽNI VELEBIT: HRAPAVI KUK (1617 m) — JUŽNO STIJESENJE — POGLED NA BULJME

Foto: dr. I. Krajač

Proučavajući vegetaciju ovih goleti uzeo si je Horvat za zadaću da nađe i shvati osnovne sociološke jedinice, od kojih je ta vegetacija sastavljena, pa da onda pokuša ujediniti te jedinice ili asocijacije u sveze i redove po uzoru švicarskog fitosociologa Braun-Blanqueta. Nije ovdje mjesto, da iznosim sve te najznačajnije zadržane jedinice, koje su kod nas pronađene. Po posebnim sociološkim pra-

Iz knj. 238 Rada Jugosl. Akademije.

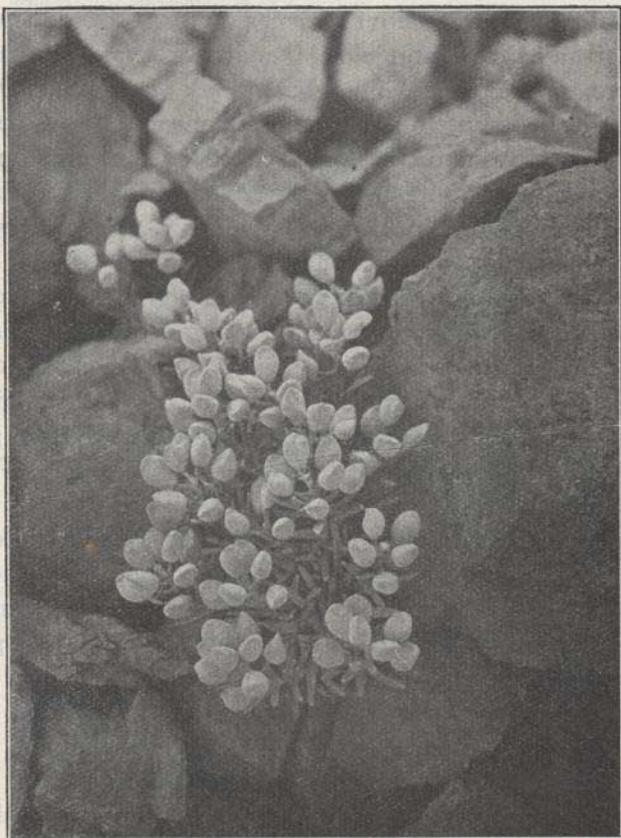

Foto: dr. I. Horvat

Sl. 2. DEGENIA VELEBITICA, POJEDINA BILJKA U PLODU NA NARAVNOM STANIŠTU

vilima dobivaju te jedinice ne baš zvučne latinske nazine. Horvat nam opisuje ove zadruge:

1. *Caricetum firmae* (asociacija biljke *Carex firma*);
2. *Laeveto-Helianthemetum alpestris* (asoc. *Carex laevis* i *Helianthemum alpestre*);

3. Laevelto-Helianthemetum balcanici (asoc. *Carex laevis* i *Helianthemum balcanicum*);
4. Seslerieto-Caricetum humilis (asoc. *Sesleria tenuifolia* i *Carex humilis*);
5. Festucetum pungentis (asoc. *Festuca pungens*);
6. Nardetum strictae (asoc. *Nardus stricta*).

Evo to je samo nekoliko najznačnijih zadružnih jedinica, koje se potanje opisuju. Na velikim skrižaljkama točno je prikazan njihov sastav i svi životni uslovi zadruge, pa i raširenje. Na kojih 80 štampanih stranica raščlanjuje se i analizira svaka zadružna u najtanje tančine, proučava se njihov postanak i razvoj. Ovakovo je proučavanje od veoma velike važnosti, naročito radi poredbe sa drugim visokim planinama. Kako su Alpe u tom pogledu proučene od Švicara, a Karpati od poljskih botaničara (Szafer i Pawłowski), to u posljednjem poglavlju Horvat prikazuje razvoj vegetacije u Alpama i Karpatima, pa nalazi da su zadruge na našim planinama karakterizirane zasebnim oznakama. Tako na pr. od zadružne asociacijske sveze Seslerionia zastupa u Alpama vrsta *Sesleria coerulea* var. *calcarea*, u Tatri *Sesleria Bielzii*, a kod nas *Sesleria tenuifolia*. »Na osnovu jasnih geografskih osobitosti — drži pisac — da se mogu unutar asociacijskog reda Seslerietalia lučiti geografske rase i nazvati po spomenutim vrstama roda *Sesleria*.« To je samo jedan primjer ovakovog poređivanja, koji je doveo do rezultata, da su se »u hrvatskim planinama razvile osobite planinske zadruge svojstvene t. zv. ilirskom vegetacijskom području, a samo na jugozapadnoj granici areala prodire u to područje Caricetum firmae, asociacija zajednička Alpama i Karpatima.« Dalje se proučavaju prelazi asociacija u progresivnom i regresivnom smjeru, t. j. kako se te asocijacije u prirodnim okolnostima dalje razvijaju, jer vegetacija, kako je poznato, nije stalna, ona je promjenljiva, vegetacija se razvija dinamički i na svakom se staništu razvijaju postepeno one asocijacije, koje najbolje odgovaraju lokalnim uvjetima klime i tla.

Kako se vidi, proučavanje vegetacije mnogo je teža stvar od proučavanja flore. Vegetacija ovisi o velikom mnoštvu raznih faktora, koje sve treba dobro proučiti, želi li se upoznati zakonitosti u vegetaciji. No ovakova proučavanja daju nam i dublji pogled u stanje i razvoj biljnoga pokrova na zemaljskoj površini.

Horvatova studija je opsežna po svom arealu, a ozbiljna u kompoziciji i analizi predmeta, pa će kao takova svakako ostati osnovom za daljnja izučavanja vegetacije t. zv. ilirskog vegetacijskog

područja. Očekujemo prema tome s interesom slijedeću najavljenu studiju o vegetaciji pećina, krševa i točila hrvatskih planina.

Studiji prileži osam tabla sa 16 fotografskih vrlo dobrih snimaka, od kojih naročito ističem Planu u Šugarskoj dulibi sa staništem rijetkosti naše flore biljke *Degenia velebitica*, što ju je svoje-

Iz knj. 238 Rada Jugosl. Akademije.

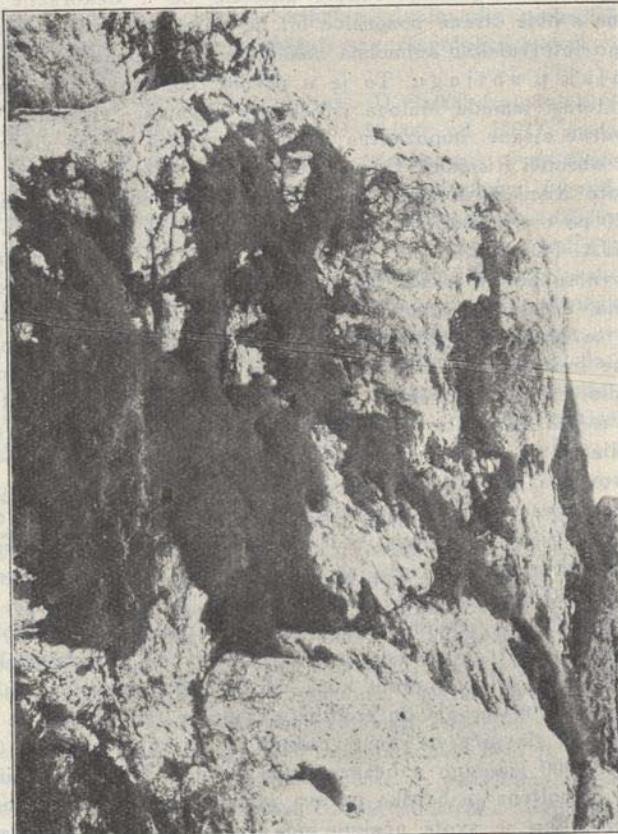

Foto: dr. I. Horvat

SL. 3. GOLA PLJESIVICA, OBRONCI IZLOŽENI NAJJAČOJ BURI POKRIVENI SA BUSENIMA VRSTE DRYAS OCTOPETALA.

dobno otkrio i opisao Dr. Degen pod imenom *Lesquerella velebitica*. To su prvi fotografski snimci ove rijetke biljne.

Studija dra. Horvata u ovom obliku nije pristupna planinarima već samo stručnjacima botanicima; no zato možemo očekivati, da će istom nakon posve dovršenih studija u ovom pravcu biti moguće dati i jedan popularni prikaz vegetacije naših planina, čime bi se dr. Horvat našem planinarstvu mnogo zadužio.

DRUŠTVENE VIJESTI

PLANINARSKA REDUTA U KORIST GRADNJE PLANINARSKE KUĆE NA RISNJAKU. Po običaju prošlih godina Hrvatsko Planinarsko Društvo središnjica u Zagrebu priređuje u subotu 7. veljače o. g. planinarsku redutu u velikoj industrijskoj palači Zagrebačkoga Zbora. Čist prihod ovogodišnje redute sav je namijenjen važnoj planinarskoj i opće korisnoj svrsi: gradnji nove planinarske kuće na vrhu Risnjaka (1528 m) u Gorskem Kotaru. Ta se kuća počinje graditi početkom proljeća, pa će se po svoj prilici ove godine i dovršiti. Prema toj glavnoj namjeni ovogodišnje redute udešene su i dekoracije dvorane: na većim plohamama s obje strane pozornice bit će smještene četiri velike slike, koje su izrađene po fotografskim snimcima naših vrsnih planinarskih fotografa, a prikazuju Risnjak u snijegu. To je u prvom redu nova zasnovana planinarska kuća na terasi između Maloga i Velikoga Risnjaka, vrhunac Velikog Risnjaka sa sjeverne strane, impozantna okomita zapadna stijena gledana sa Lasca i južnoistočni obronci Risnjaka. Ove i druge manje slike dočarat će posjetiocima čarobne ljepote Risnjaka u zimi, kada ga prekrije debeli plašt snijega i leda. Ulaznina D 20 po cscbi. Odjelo obično, planinarsko ili maske. Početak u 9 sati.

GRADNJA PLANINARSKE KUĆE NA ORJENU. HPD podružnica »Orjen« u Dubrovniku dobila je od finansijske direkcije u Podgorici rješenje g. ministra financija, odjelenja katastra i državnih dobara (br. 36.523/V od 24. XI. 1920.), kojim se podružnici odobrava gradnja planinarske kuće na Orjenskoj lokvi. Sada se ima provesti prenos gradilišta. Prema izrađenoj osnovi ima se samo jedan dio zidova napuštene erarske zgrade na tome mjestu upotrebiti kod gradnje, a sve ostalo novo sazidati, da kuća bude pristala vanjštinom, a nutrinom prikladna za veći broj gostiju. Kako Orjenska lokva (1594 m) leži na domaku Dubrovniku, stjecištu brojnih domaćih i stranih turista kroz cijelu godinu, ova će planinarska kuća služiti kao zgodno uporište za izlete i uspone na sve vrhunce Orjenskog sklopa, a u zimsko i proljetno doba kao sklonište prijateljima skijaškog sporta. Nova se kuća ima po zaključku glavne skupštine podružnice prozvati imenom Njegova Veličanstva — »Aleksandrov dom«.

Podružnica »Orjen« izvodi pripravne radnje: dala je izraditi planove kuće i ujedno za taj pothvat zainteresirala više dobrovlasta u Dubrovniku i okolicu, koji su obećali poduprijeti gradnju kuće na Orjenu besplatnom nabavkom, izradbom i dopremom materijala do gradilišta. Sada se radi o tom, da se namakne potrebna građevna glavnica za samu gradnju i unutarnje uređenje. Osigurano je dosad oko D 30.000 (za jedno s beskamatnim zajmom HPD središnjice u iznosu od D 20.000). Zamoljena je banska uprava zetske banovine za potporu od 50.000 D, a po prilici tolika se svota očekuje od drugih faktora i institucija na koje se podružnica obratila molbom za potporu. Tu dolaze u obzir naše planinarske organizacije (podružnice, klubovi), koje su u smislu društvenih pravila pozvane, da solidarno pomažu pothvate, koji služe zajedničkim planinarskim ciljevima.

GRADNJA PLANINARSKE KUĆE NA RAVNOJ GORI. Kako je poznato, na Ravnoj Gori kraj Trakošćana u Hrvatskom Zagorju zasnovala je prije dvije godine takvu gradnju naša agilna planinarska podružnica »Ravna Gora« u Varaždinu. Najprije je pričekivala prikladno zemljiste sa šumom, što može da služi kao mali prirodni perivoj i predstavlja priličnu vrijednost. Zatim joj je pošlo za rukom, da susretljivošć g. župnika Matice u Bednji dobije na poklon staru crkvenu kućicu, koja stoji na najljepšem mjestu te gore, a ujedno se pobrinula, da pašnjak pred kućicom nabavi od zadruge Paska. Prema zamisli podružnice imala bi se postojeća crkvena kućica adaptirati tako, da u njoj bude kuhinja, blagovaona, soba opskrbnikova i izba, a pokraj te kuće podigla

bi se veća nova zgrada sa mansardom, koja bi služila samo za stanovanje. U prizemlju te druge zgrade predviđen je veći broj soba, a u mansardnoj dvije veće sobe i skupna ležišta. Podružnica je mišljenja, da na Ravnoj Gori nema smisla graditi maleno sklonište, jer se ovdje nalaze ljudska naselja u neposrednoj blizini. Ravna Gora radi vanredno lijepog vidika, krasnih šuma, obilja vode i lakog prilaza od prirode je kao stvorena za ljetovalište i odulji boravak u zimi. Zato na nju pristaje oveća planinarska kuća prema načinu, kakve postoje u Sloveniji (n. pr. na Pohorju), u koje je dosad na ljetovanje polazio znatan broj Varaždinaca s razloga, jer u Hrvatskom Zagorju nema takvih kuća. S tom osnovom u načelu se složila susjedna planinarska podružnica »Željezna Gora« u Čakovcu, koja je odlučila ulagati sav raspoloživi novac u zajednički fond za gradnju ovakve kuće.

Dosad je za ovu gradnju osigurano oko D 80.000 (zajednički fond »Ravne Gore« i »Željezne Gore«) oko D 50.000, a D 30.000 od HPD središnjice u Zagrebu; ali ta svota ni iz daleka ne dostaje za izgradnju i uređenje tih zgrada, što će stajati preko D 200.000. Stoga se nedavno podružnica i središnjica HPD обратila na sve posestrime podružnice HPD-a, da u smislu društvenih pravila potpomođu podružnicu »Ravnu Goru« pri tom važnom kulturno-socijalnom pothvatu, kako je ista podružnica u prošlim godinama bratski podupirala druge podružnice. Ali, na žalost, dosad su se odazvale samo 2 podružnice: »Mosor« u Splitu, koji i sam ima da dovrši gradnju planinarskog doma na Mosoru, i »Papuk« u Virovitici! Za njihovim uzornim primjerom treba da se povedu druge naše podružnice, a u prvom redu one, koje same ne izvode planinarskih investicija u svom kraju, a imadu uštedene gotovine u štedionicama. Tomu im se upravo sada kod sastava proračuna za ovu godinu nadaje vrlo zgodna prilika.

† VLADIMIR STAHLJAK ml. gimnazijski profesor u Bjelovaru, sin našega začasnoga člana i odbornika g. prof. Vladimira Stahuljaka, završio je u oči Božića svoj mladi život gotovo tragičnom smrću. Roden g. 1903. u Sv. Jani, odlikovao se već u mладости osobitim darom i marom. Svršio je filozofske nauke u Zagrebu s izvrsnim uspjehom, a istodobno je učio glazbu na Muzičkoj školi, gdje je također položio ispit s odličnim uspjehom. Kasnije je svršio esperantski tečaj u Arnhemu u Holandiji, postao suradnik esperantskog lista »Esperanto« u Ženevi, pa je u prošloj godini na esperantskom kongresu u Oxfordu održao predavanje na esperantskom jeziku. Od rane mladosti živo je prionuo uz planinarski pokret, pa je sa svojim ocem i braćom o praznicima prošao više puta velik dio hrvatskih i slovenskih planina. Uz glavnu struku revno se bavio glazbom te je izišao na glas kao vrstan dirigent. Kao takav pokojnik je hrvatskom pjevačkom društvu »Dvojnica« u Bjelovaru dao novi polet svojim osebujnim taktom i izvanrednom požrtvovnošću. Njegova rana smrt nemali je gubitak za hrvatsko planinarstvo, glazbenu umjetnost i srednje školstvo.

PROŠIRENJE POVLASTICE NA ŽELJEZNICI. Ministarstvo saobraćaja obavijestilo je dopisom od 25. XII. 1930. br. 24.766. predsjedništvo S. P. D-a u Ljubljani, koje ove godine vodi »Savez planinarskih društava Jugoslavije«, da se u komercijalnom odjelenju Generalne direkcije državnih željeznica proučavaju predstavke Planinarskog saveza u pogledu proširenja povlastice u vožnji po § 12. putničke tarife, pa da će se uskoro u tom pogledu podnijeti konkretni predlog ministru saobraćaja, o čem će i Savez biti obaviješten. To proširenje imalo bi se odnositi na dosadanju povlasticu, po kojoj grupe od 10 lica imaju 5% popusta, kada putuju osobnim vlakom u II. i III. razredu preko 50 km, a

u grupama od 15 lica, ako putuju brzovlakom preko 100 km. Planinarski Savez je u svojim predstavkama tražio, da se broj lica u grupi smanji na 3, jer se veći broj lica za putovanje u istom smjeru i k istom cilju teško može skupiti kod većih, a nekmo li kod manjih (n. pr. podružnica) planinarskih društava.

PRELAZ PLANINARA NA JUGOSLAVENSKO-AUSTRIJSKOJ GRANICI. Ministarstvo trgovine i industrije, odsjek za turizam, poslalo je SPDJ ovu obavijest: »Jugoslavenski turisti prelaze jugoslavensko-austrijsku granicu na sektorima X., XI. i XII. između ribnjaka Širenberg i Sv. Ponkrac, i to bez redovnog dokumenta o identitetu (putnica, pogranična karta, dopuštenje za prelaz), potrebnog za prelaz granice na ovim točkama. Oni obično imaju kod sebe samo legitimaciju nekog jugoslavenskog turističkog društva, izdanu za kretanje u cilju turizma u pograničnoj zoni u Štajerskoj. No kako se zona, određena za turističke posjete prema čl. 11. turističke konvencije s Austrijom, nalazi samo između vrha Peč i točke, gdje željeznička pruga Blajhburg — Prevalje presijeca granicu, to legitimacije turističkih društava važe samo za ovu zonu, a ne važe za prelazak granice i na drugim točkama.« — Prema tomu članske legitimacije planinarskih društava vrijede za prelaz granice samo na označenim točkama.

NOVE METEOROLOŠKE STANICE NA NAŠIM PLANINAMA. Nedavno je Geofizički zavod u Zagrebu, kojemu stoji na čelu poznati stručnjak Dr. Skreb, uredio novu meteorološku stanicu u Stirovaci (1102 m) u Srednjem Velebitu kraj tamošnje šumarske kuće, gdje će lugar vršiti opažanja.

Ovih dana takovu stanicu zajedno s kišomjerom isti je zavod postavio na terasi pred Tomislavovim domom na Sljemenu (935 m), gdje će vremenska opažanja bilježiti i dnevno ih javljati opskrbnik naše planinarske kuće. Da tu službu može pravilno i pravodobno vršiti, ima se u proljeće izgraditi telefon do naše planinarske kuće, koji će osim toga služiti još jednoj drugoj važnoj javnoj ustanovi. Na taj će se način stvoriti davno željena telefonska veza naše planinarske kuće sa Zagrebom.

Sličnu stanicu namjerava isti zavod urediti i kraj Gajtanova doma (1540 m) na Visočici (1619 m) kraj Gospića, gdje je nedavno već podignuta kišomjerna stаница. Kako je taj dom otvoren cijelu godinu, moći će njegov opskrbnik stalno i neprekidno vršiti i javljati vremenska opažanja, koja će biti to važnija, što će to biti najviša takova stanica u našim krajevima. Tako planinarske uredbe ne služe samo društvenim svrhama, nego stoje na uslugu znanstvenim i drugim javnim općekorisnim ustanovama.

SADRŽAJ: Dr. I. Krajač: Velika Paklenica (sa 2 slike na umjetnom prilogu) str. 29. — Dr. Josip Poljak: Durmitor; Todorov dol i Prutaš (sa 3 slike na umjetnom prilogu), str. 34. — Dušan Jakšić: Sjeverna stijena Triglava (Hrvatski planinari na sjevernoj stijeni i Žrtve sjeverne stijene), str. 40. — Dr. V. Vouk: Istraživanja vegetacije hrvatskih planina (sa 3 slike u tekstu), str. 48. — Društvene vijesti: str. 54.—56. Planinarska reduta u korist gradnje planinarske kuće na Risnjaku. — Gradnja planinarske kuće na Orjenu. — Gradnja planinarske kuće na Ravnoj Gori. — † Prof. Vladimir Stahuljak ml. — Proširenje povlastice na željeznicu. — Prelaz planinara na jugoslavensko-austrijskoj granici. — Nove meteorološke stanice na našim planinama.

»Hrvatski Planinar« izlazi 12 puta na godinu: preplata stoji godišnje Din 50.— (za dake i naučnike Din 40.—; za inozemstvo Din 70.—). Preplatu, reklamacije, rukopise i fotografije prima HPD središnica u Zagrebu, Dolac broj 1. Odgovorni urednik: prof. Josip Pasarić, Ulica Kraljice Marije 20. — Izdavač »Hrvatsko Planinarsko Društvo« u Zagrebu. — Tiskar »Tipografije« d. d. Zagreb, Preradovićev trg 9. — Za tiskaru odgovara I. Ivanković, Zagreb, Selska c. 39.

NJ. V. KRALJ NA SLJEMENU (1035 m):
Pod piramidom

Foto: Gjuro Griesbach